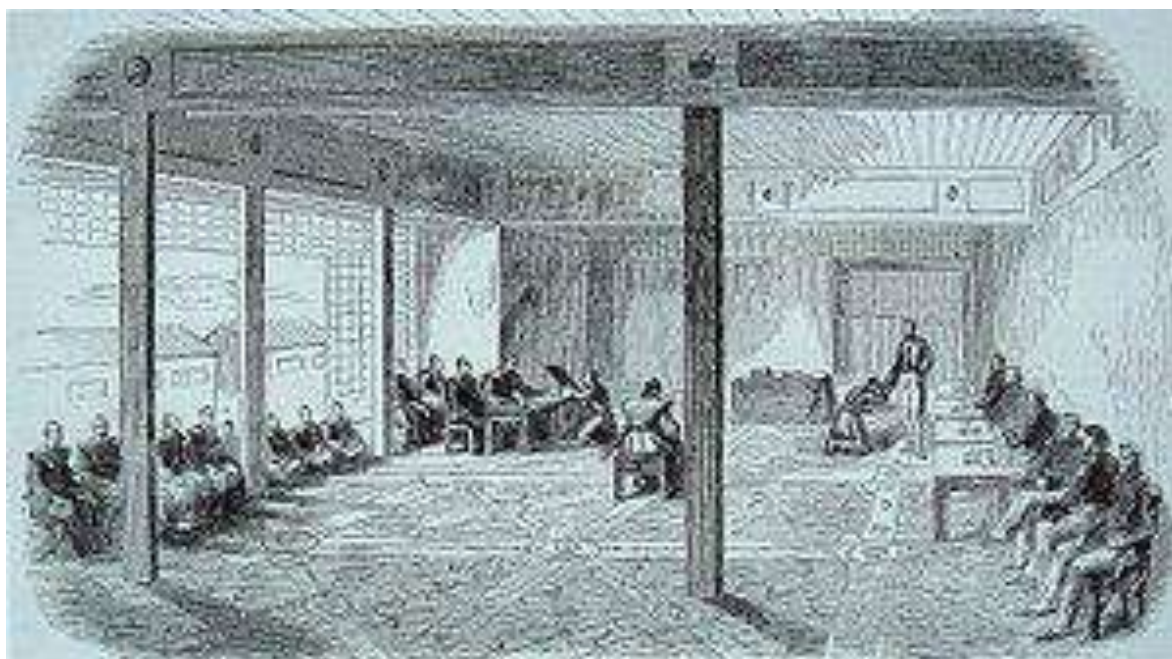

**Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Кафедра всесвітньої історії**

Маркевич О. В.

**Методичні рекомендації до семінарських занять
з освітньої компоненти
«Нова історія країн Азії та Африки»**

для здобувачів історичного факультету

Підписання японсько-французького договору про дружбу і торгівлю.

Житомир
Вид-во ЖДУ ім. І. Франка
2024

УДК 94(5/6)

М 25

Рекомендовано до друку Вченою радою
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(протокол № 17 від 27 вересня 2024 р.)

Рецензенти:

Олександр Кравчук - кандидат історичних наук, доцент кафедри
всесвітньої історії Вінницького державного педагогічного університету імені
Михайла Коцюбинського, доцент.

Юлія Кондратюк - кандидат історичних наук, доцент кафедри
філософсько-історичних студій і масових комунікацій Державного університету
«Житомирська політехніка», доцент.

Людмила Гуцало – кандидат історичних наук, завідувачка кафедри
всесвітньої історії Житомирського державного університету імені Івана Франка,
доцент.

Маркевич О. В.

**М 25 Методичні рекомендації до семінарських занять з освітньої
компоненти «Нова історія країн Азії та Африки»** для здобувачів історичного
факультету. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2024. 37 с.

У методичних рекомендаціях для здобувачів першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти з освітньої компоненти «Нова історія країн Азії та Африки»
вміщено розподіл навчального часу за темами курсу, теми і плани семінарських
занять, поточні контрольні запитання, тестові завдання, список рекомендованої
літератури.

УДК 94(5/6)

©Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2024

ЗМІСТ

Вступ	4
Розподіл навчального часу за темами та видами роботи.....	6
Список рекомендованої літератури до ОК	8
Методичні рекомендації до семінарських занять	11
Питання на залік	31
Тестові завдання з ОК «Нова історія країн Азії та Африки».....	34

ВСТУП

Вивчення Нової історії країн Азії та Африки важливе для підготовки висококваліфікованого фахівця – вчителя історії та науковця. Історія країн Азії та Африки в новий час традиційно охоплює період перетворення цих країн у колонії. Країни Азії та Африки вступили в тривалу смугу кризи феодальних структур, а потім стали легкими об'єктами для експансії з боку капіталістичних країн Заходу. Запроваджуючи власні порядки, розвинені країни мусили враховувати місцеву специфіку. Відбувався стрімкий технологічний розвиток тощо. Також цей період характеризується безперервною антиколоніальною боротьбою народів Сходу. А приклад Японії слугує зразком того як країні за відносно короткий час вдалося модернізуватися і самій стати на шлях колоніального захоплення.

Мета вивчення освітньої компоненти: формування у майбутніх істориків системи історичних знань, на яких базується сучасна історична наука, а також набуття навичок дослідження складних соціально-економічних, суспільно-політичних та культурних процесів, які мали місце у країнах азійсько-африканського регіону в Новий час.

Основними завданнями вивчення освітньої компоненти «Нова історія країн Азії та Африки» є:

- ✓ сформувати у здобувачів освіти поняття про економічний, політичний і культурний розвиток країн Азії та Африки у період Нової історії;
- ✓ дати характеристику процесу становлення перших контактів європейців з жителями азійсько-африканського регіону та визначити позитивні й негативні наслідки цих міжцивілізаційних зв'язків як для місцевих жителів, так і для європейської цивілізації;
- ✓ розкрити особливості становлення світової колоніальної системи й дати об'єктивну оцінку колоніальному періоду в історії країн Азії та Африки;
- ✓ визначити причини зародження антиколоніального національно-визвольного руху та дослідити специфіку його розвитку у різних країнах азійсько-африканського регіону.

Здобувач повинен **знати:**

- сучасну українську та зарубіжну історіографію, яка висвітлює історію країн Азії та Африки у Новий період;
- основні поняття та категорії освітньої компоненти, ключові дати та постаті Нової історії;

- економічний, політичний і культурний розвиток країн Азії та Африки у період Нової історії;
- процес становлення перших контактів європейців з автохтонним населенням;
- причини антиколоніального руху, його керівників та наслідки;
- особливості модернізації та вестернізації азіатських та африканських суспільств.

Здобувач повинен **вміти**:

- визначити позитивні й негативні наслідки міжцивілізаційних зв'язків як для місцевих жителів, так і для європейської цивілізації;
- порівняти розвиток країн Азії та Африки в Новий час, виокремлювати спільні та відмінні риси.
- готувати усні доповіді, презентації, реферати, есе, використовуючи доступні джерела та літературу;
- вміти вибудовувати причинно-наслідкові зв'язки між історією і сучасною політикою країн Азії та Африки;
- брати участь у конференціях, семінарських заняттях та інших заходах, присвячених вивченню історії Азії та Африки, аргументовано відстоюючи власну позицію

РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ ЗА ТЕМАМИ ТА ВИДАМИ РОБОТИ

Структура освітньої компоненти

Назви тем	Кількість годин										
	Денна форма						Заочна форма				
	Всього	У тому числі					У тому числі				
		Л.	П./С.	Лаб.	С.р.	Інд.	всього	Л.	П./С.	Лаб.	С.р.
Модуль I. Вступ. Азія та Африка в новий час.											
Тема 1. Предмет, методи та функції курсу	5	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—
Тема 2. Суспільний устрій і політична карта Азії та Африки на рубежі Нового часу.	5	—	2	—	3	—	—	—	—	—	—
Тема 3. Китай в XVI – на початку XIX ст.	5	2	2	—	1	—	—	—	—	—	—
Тема 4. Китай в 40 – 60-х рр. XIX ст.	5	2	—	—	3	—	—	—	—	—	—
Тема 5. Китай у другій половині XIX – на початку XX ст.	5	—	2	—	3	—	—	—	—	—	—
Тема 6. Японія на початку Нового часу	6	2	2	—	2	—	—	—	—	—	—
Тема 7. Японія в кінці XVIII – на початку XX ст.	5	—	2	—	3	—	—	—	—	—	—
Тема 8. Індія за правління Великих Моголів	4	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—
Тема 9. Індія у складі Британської колоніальної імперії	5	—	2	—	3	—	—	—	—	—	—
Тема 10. Іран під час правління династії Сефевідів (XVI – XVII ст.)	4	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—
Тема 11. Іран у XVIII – на початку XIX ст.	4	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—
Тема 12. Іран в середині XIX – на початку XX ст.	4	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—
Тема 13. Афганістан у XVIII – першій половині XIX ст.	2	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—
Тема 14. Афганістан у другій половині XIX – на початку XX ст.	6	2	2	—	2	—	—	—	—	—	—
Тема 15. Османська імперія на початку Нового часу	5	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—
Тема 16. Османська імперія наприкінці XVIII – в середині	5	2	—	—	3	—	—	—	—	—	—

Список рекомендованої літератури до ОК:

Основна:

1. Головченко В.І., Рубель В. А. *Нова історія Азії та Африки: колоніальний Схід (кінець XIX – друга третина XX ст.)*: Навч. посіб. К.: Либідь, 2010. 520 с.
2. Іржавська А.П., Терещенко Т.В. *Історія країн Азії, Африки та Латинської Америки Нового часу. Навчально-методичний посібник*. Черкаси : Черкаський Національний Університет ім. Б. Хмельницького, 2015. 416 с.
3. *Китайська цивілізація: традиції та сучасність : матеріали XIV міжнародної наукової конференції, 5 листопада 2020 р.* Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 496 с.
4. Поп Ю.І. *Нова історія країн Азії і Африки (XVI – початок XX ст.)*: [Підручник].К.: ВЦ Академія, 2012. 376 с.
5. Рубель В.А. *Нова історія Азії та Африки. Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.)*: [Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів]. К.: Либідь, 2007. 558 с.
6. Ямпольська Л. М. *Нова історія країн Азії та Африки (XVII – початок XX ст.)*: Навчально-методичний комплекс для студентів історичного факультету. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2017. 142 с.
7. Clements Jonathan. *A Brief History of China: Dynasty, Revolution and Transformation: The Incredible Story of the World's Oldest and Most Populous Nation*. L.: Tuttle Publishing, 2019. 352 p.

Додаткова:

1. Гусаківський. Я. Жіночий султанат в історії Османської імперії. Україна у світовому просторі: минуле і сучасність: зб. мат. II Всеукр. наук.-практ. конф. студентів та аспірантів (м. Луцьк, 25 травня 2023 р.). 2023. С. 114-116. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/37166/>
2. Долід В. Позиція англійських консерваторів щодо трансваальських подій 1895-1896 рр. *Історичний журнал*. 2009. № 1. С. 47-50.
3. Ігнат'єв П.М. *Країни Азії: особливості культури та побуту*. Чернівці: Книги – ХХІ, 2011. 340 с.
4. Рубель В.А. *Японська цивілізація: традиційне суспільство і державність* К.: Аквілон-Прес, 1997. 256 с.
5. Ковальков О. Л. *Нова історія країн Азії та Африки (XVII – поч. XX ст.)*. Навчальний курс. Електронна адреса: <https://wiki.cuspu.edu.ua/>
6. Колосович В. Реставрація Мейдзі та її роль у становленні сучасної Японської держави. Україна у світовому просторі: минуле і сучасність: зб. мат. II Всеукр. наук.-практ. конф. студентів та аспірантів (м. Луцьк, 25 травня 2023 р.). 2023. С. 123-125. <http://eprints.zu.edu.ua/37168/>
7. *Колоніалізм в історії країн Сходу* (Актуальні проблеми вивчення): Навчально-методичний посібник / Упор. О. Ковальков. Кіровоград, 2014.
8. Опанащук П. В. *Нова історія країн Азії та Африки: методичні рекомендації до проведення семінарських занять для студентів історичного факультету*. Житомир: Вид-во ім. І. Франка, 2012. 50 с.

9. Сергійчук І.М. *Китай у нові та новітні часи : практикум : навч. посіб. для вузів*. Суми : Університетська книга, 2006. 329 с.
- 10.Скрипник О. М. *Нова історія країн Азії і Африки. Навчальний посібник*. [2-ге вид., доп.] Умань: ПП Жовтий, 2011. 116 с.
- 11.Ткачук А. Політика «само посилення» та її роль у соціально-економічному розвитку Китаю. Україна у світовому просторі: минуле і сучасність: зб. мат. II Всеукр. наук.-практ. конф. студентів та аспірантів (м. Луцьк, 25 травня 2023 р.). 2023. С. 120-122. <http://eprints.zu.edu.ua/37167/>
- 12.Бродський Р.М., Єнольський З.А. *Нова історія країн Азії та Африки: Період до монополістичного капіталізму (1642-1870)*. К.: Вища школа, 1979.
- 13.Бродський Р.М., Єнольський З.А. *Нова історія країн Азії та Африки: 1870-1917: Навчальний посібник*. Львів: Вища школа, 1986.
- 14.*Збірник документів з нової історії країн Азії та Африки: Навчально-методичний посібник*/ Упорядники: О. Ковальков, В. Філоретов. Кіровоград, 2012.
- 15.Філь Ю. Вплив західної думки на ідеологів націоналізму в Північній Індії (кін. XIX – поч. XX ст.). *Східний світ*. НАН України, Ін-т сходознавства ім. А. Кримського. Київ, 2015. №2. С. 57-63.
- 16.Пигина Д. Перша опіумна війна: перетворення Китаю в напівколонію західних держав. *Матеріали Всеукраїнської наукової онлайн конференції здобувачів вищої освіти та молодих вчених «Актуальні проблеми всесвітньої історії» (м. Житомир, 5 жовтня 2023 р.)*: збірник наукових праць. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2023. С. 51-54. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/38129/>
- 17.Пронь С.В. Історія Японії (від реставрації Мейдзі до сучасності: 1868–2009 роки). Миколаїв, 2010. 547 с.
- 18.Кішлар В. Японо-китайська війна та її роль в політиці «самопосилення» Китаю». *Матеріали Всеукраїнської наукової онлайн конференції здобувачів вищої освіти та молодих вчених «Актуальні проблеми всесвітньої історії» (м. Житомир, 5 жовтня 2023 р.)*: збірник наукових праць. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2023. С. 62-65. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/38129/>.
- 19.Кондратенко Д. Організація влади як чинник модернізації країни: (приклад Японії)/ *Наукові записки Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2010. Вип. 6. С. 345-353.
- 20.Стаднік А. «Реставрація Мейджі» – відновлення правлячої династії. *Матеріали Всеукраїнської наукової онлайн конференції здобувачів вищої освіти та молодих вчених «Актуальні проблеми всесвітньої історії» (м. Житомир, 5 жовтня 2023 р.)*: збірник наукових праць. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2023. С. 59-62. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/38129/>

Інтернет ресурси:

1. Бібліотека Житомирського державного університету імені Івана Франка. URL: http://irbis.zu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_11/cgiirbis_64.exe

2. Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського. URL: <http://nbuv.gov.ua>
3. Сайт Інституту історії НАН України - <http://history.org.ua/uk>

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

МОДУЛЬ I.

Вступ. Азія та Африка в новий час.

Семінарське заняття №1: Суспільний устрій і політична карта Азії та Африки на рубежі Нового часу.

Мета: дослідити особливості розвитку країн Азії та Африки в новий час, розкрити передумови та початок колоніальної експансії європейських держав, а також проаналізувати його наслідки для місцевого населення.

План:

1. Азіатсько-африканський регіон на карті світу.
2. Періодизація нової історії країн Азії та Африки.
3. Соціально-економічні та суспільно-політичні передумови колоніального поневолення народів Азії та Африки європейськими державами.
4. Перші європейські колоніальні захоплення в азіатсько-африканському регіоні.
5. Консервація старих соціально-економічних та суспільно-політичних відносин колонізаторами.

Основні поняття: періодизація нової історії, колонія, колонізація, колонізатор, модернізація, автохтонне населення, вестернізація

Завдання для виконання:

1. Опрацювати тему за вказаними питаннями.
2. Записати визначення основних понять.
3. Написати коротке есе на тему «Що було б, якби європейська колонізація Азії та Африки не відбулася?», обґрунтовуючи свої припущення історичними фактами.
4. Організувати дебати (або письмово навести аргументи «за» і «проти») на тему "Вплив колоніалізму на розвиток країн Азії та Африки: позитивні та негативні аспекти".

Поточні контрольні запитання/завдання:

1. Як географічне положення вплинуло на історичний розвиток країн Азії та Африки?
2. Охарактеризуйте соціально-політичні та суспільно-економічні передумови колоніального захоплення?
3. Назвіть внутрішні та зовнішні фактори, які вплинули на колонізацію цих країн європейськими державами?
4. Які європейські держави першими розпочали колоніальні захоплення в країнах Азії та Африки? Які фактори цьому сприяли?
5. Чи проводилась модернізація захоплених територій? Чому європейці були зацікавлені у збереженні традиційних відносин у колоніях?

Методичні рекомендації:

Відповідаючи перше питання, слід пояснити як географічні особливості вплинули на історичний розвиток Азії та Африки. Висвітлити розвиток культури на цих територіях. А також дослідити внутрішній соціально-економічний та суспільно-політичний розвиток регіону. Визначити слабкі риси місцевих суспільств, які сприяли колонізації, а також економічні, політичні та технологічні переваги європейських держав, які дозволили їм здійснювати колоніальні захоплення. Навести конкретні приклади з історії окремих країн.

Відповідаючи на питання про перші європейські колоніальні захоплення в азіатсько-африканському регіоні, розглянути їх хронологію, а також визначити основні етапи та напрямки експансії. Охарактеризувати методи, які використовували європейці для встановлення свого панування. Порівняти колоніальну політику різних європейських держав, виявити спільні та відмінні.

При підготовці до семінарського заняття детально проаналізувати політику європейських колонізаторів щодо збереження традиційних відносин у колоніях. Пояснити, чому колонізатори були зацікавлені у консервації старих порядків. Навести конкретні приклади методів, які використовувалися для збереження традиційних структур. За можливості оцінити довгострокові наслідки цієї політики для розвитку країн Азії та Африки.

Семінарське заняття №2: Китай в XVI – на початку XIX ст.

Мета: ознайомити здобувачів з особливостями соціального та економічного розвитку Китаю на початку Нової історії; визначити причини занепаду династії

Мін і маньчжурського завоювання; охарактеризувати внутрішню та зовнішню політику Китаю в період правління династії Цин.

План:

1. Селянська війна XVII ст. Маньчжурське завоювання.
2. Соціально-економічний та суспільний лад імперії Цин.
3. Зовнішня політика маньчжурських феодалів. Політика ізоляції Китаю.
4. Загострення кризи феодальних відносин наприкінці XVIII – на початку XIX ст. у Китаї.

Основні поняття: богдыхан, Цин, Мін, буддизм, гільдія, Гунхан, даосизм, екстериторіальність, кліка, компрадори, концесія, конфуціанство, любу, мандарин, мануфактура, маньчжури, метрополія, місіонерство, напівколонія, сетльмент, Тріада, цех, шеньши система «восьми знамен», політика «закритих дверей».

Завдання для виконання:

1. Опрацювати тему за вказаними питаннями.
2. Записати визначення основних понять.
3. Підготувати презентацію про культурний розвиток Китаю за / або часів династії Цин та Мін.

Поточні контрольні запитання/завдання:

1. Назвіть основні причини селянської війни в Китаї у XVII столітті?
2. Охарактеризуйте структуру китайського суспільства за часів династії Цин?
3. Що таке система «вісім знамен» і яку роль вона відігравала?
4. Охарактеризуйте реформи, проведені маньчжурами? Яку мету вони передбачали?
5. Що означає політика «закритих дверей», вона запроваджувалась і які наслідки мала?
6. Охарактеризуйте політичне становище Китаю на передодні Опіумних війн.

Методичні рекомендації:

Відповідаючи на перше питання здобувач звертає увагу, що напередодні селянського повстання Китай зберігав незалежність. Це була країна, народ якої створив яскраву й самобутню культуру. Високого рівня сягала китайська література. Китайські шовки, фарфор, вироби з лаку були відомі на увесь світ. Китайським народом були створені чудові пам'ятки архітектури, скульптури, живопису, самобутній театр. У XVI ст. в феодальному Китаї з'явилися великі

купецькі компанії, які займалися торгівлею тканинами, фарфором, папером. В деяких випадках купці-посередники підпорядковували собі міських та сільських ремісників, постачаючи їм сировину, однак ці нові відносини спостерігалися лише на порівняно невеликих територіях в гірлі р. Янцзи та деяких інших районах.

Здобувач має назвати причини та перебіг селянської війни в Китаї у XVII ст. Звернути особливу увагу на соціально-економічні фактори, що призвели до повстання. Розглянути основні етапи маньчжурського завоювання Китаю та висловити власні припущення чому маньчжури змогли перемогти.

Відповідаючи на друге питань, здобувач характеризує стани китайського суспільства: «жовтопоясні» – мали привілей носити пояс імператорського, жовтого, кольору; «червонопоясні» та «залізошоломні» – нащадки наближених до перших маньчжурських імператорів, Шеньши – «вчені» (належність до цього стану не передавалась у спадок), землероби – сюди входили й поміщики, ремісники – сюди входили й власники великих майстерень та мануфактур, торговці, актори, цирульники, зброярі тощо.

Здобувач характеризує державний лад: богдыхан, військова рада, армія, «любу» – кабінет міністрів. Висвітлити роль армії у придушенні спротиву народних мас.

Здобувач може назвати причини, які спонукали впровадженню політики «закритих дверей», аналізує основні аспекти цієї політики, зокрема обмеження на зовнішню торгівлю та контакти з іноземцями.

Висвітлюючи питання кризи феодальних відносин наприкінці XVIII – на початку XIX ст. у Китаї, здобувач має назвати фактори, що призвели до загострення, розглянути зміни в економічному становищі країни в цей період, звернувши особливу увагу на зростання товарно-грошових відносин та початок розкладу натурального господарства. Охарактеризувати становище селян, зокрема зростання селянських повстань та розглянути, як криза феодальних відносин вплинула на політичну ситуацію в країні та ослаблення центральної влади.

Семінарське заняття №3: Китай у другій половині XIX – на початку XX ст.

Мета: Простежити процес перетворення Китаю на напівколонію європейських держав, дати характеристику економічному, політичному, соціальному розвитку Китаю, розглянути перебіг та ключові події Синьхайської революції.

План:

1. Політика «самопосилення» та її наслідки.
2. Поділ Китаю на сфери впливу.
3. Рух за реформи в Китаї наприкінці ХІХ ст. Повстання іхетуанів.
4. Економічний і політичний розвиток Китаю в перше десятиліття ХХ ст.
5. Синьхайська революція.

Основні поняття: богдихан, політика «самопосилення», «сфери залізничних інтересів», Гоміньдан, Іхетуані (боксери), шеньши.

Завдання для виконання:

1. Опрацювати тему за вказаними питаннями.
2. Записати визначення основних понять.
3. Дайте розгорнуту відповідь на питання: назвіть причини повстання іхетуанів. Визначте чи мало воно лише анти іноземну спрямованість чи члени товариства вели боротьбу з іншими членами? До яких наслідків це призвело.
4. Напишіть реферат на одну із запропонованих тем: Історичний портрет Сунь Ятсена / Історичний портрет Юань Шикая.

Поточні контрольні запитання/завдання:

1. Охарактеризуйте політику «самопосилення», які реформи були проведені в її рамках та чому вона не досягла бажаних результатів?
2. Коли Китай як єдина держава фактично перестала існувати та які держави брали участь у поділі Китаю на сфери впливу?
3. Охарактеризуйте революційну діяльність Сунь Ятсена в Китаї.
4. Назвіть причини Синьхайської революції? До яких наслідків це призвело?

Методичні рекомендації:

При підготовці до семінарського заняття здобувач має продемонструвати розуміння як «опіумні» війни і тайпінське повстання виявили слабкість імперії Цинів, що зумовило проведення політики «самопосилення», яку імперія здійснювала в останній третині ХІХ ст. Держава зосередилась на збереженні контролю над військовою промисловістю, було взято курс на розширення ролі державного сектору у промисловості, торгівлі, транспорті. Здобувач може підсумувати наслідки цієї політики, зокрема створення основ великого промислового виробництва, започаткувала модернізацію збройних сил, було створено передумови економічного розвитку та покращення в соціальній сфері.

При підготовці до питання про поділ Китаю на сфери впливу здобувач може пояснити що хоча встановити класичний колоніальний режим не вдалося,

«великі» держави активно взяли до фактичного розподілу цинських володінь («сфери залізничних інтересів»). Вказує на держави, які брали участь у цьому процесі, та території, які входили до їхніх сфер впливу. Може проаналізувати економічні та політичні наслідки такого поділу для Китаю.

Погіршення становища багатьох прошарків китайського населення викликало хвилю невдоволення. Кульмінацією народного невдоволення стало повстання під керівництвом членів товариства Іхетуань. При підготовці до питання про повстання іхетуанів, здобувач має розглянути причини виникнення цього руху, його цілі та методи боротьби. При цьому зазначає, що воно несло не лише антифеодальну спрямованість, а й проти інших діячів «самопосилання», яких звинуватили у занепаді Китаю. Зрештою, це призвело до внутрішньої кризи та ослабило здатність захищати свої інтереси перед експансією Заходу.

Розглядаючи економічний і політичний розвиток Китаю в перше десятиліття ХХ ст., здобувач має визначити основні економічні та політичні зміни, що відбулися в країні в цей період. Опозиційно налаштовані кола китайського суспільства вбачали вихід з кризи у запровадженні конституції, скликанні парламенту та реформ місцевого самоуправління.

Відповідаючи на питання про Синьхайську революцію, необхідно розкрити динаміку протистояння між прихильниками монархії (Північ) та республіки (Південь). Це протистояння закінчилося Синьхайською революцією 12 лютого 1912 року, яка знаменувала повалення Цинської династії і проголошення Китаю парламентською республікою на чолі з Юань Шикаєм.

Семінарське заняття №4: Японія на початку Нового часу.

Мета: Дослідити історичний розвиток Японії в період Сьогунату Токугава, зосередившись на політичних, соціальних та економічних аспектах цієї епохи, а також проаналізувати причини та наслідки політики самоізоляції країни.

План:

1. Японія на початку нового часу. Становлення Сьогунату Токугава.
2. Суспільний лад Японії періоду токугавського Сьогунату.
3. Характер політичної надбудови в часи Сьогунату Токугава.
4. Зовнішня політика Токугава. «Закриття» країни.
5. Загострення кризи феодальних відносин в Японії.

Основні поняття: Сьогунат Токугава, бакуфу, самураї, даймьо, сакоку (політика самоізоляції), си-но-ко-сьо (система соціальної ієрархії), реставрація Мейдзі.

Завдання для виконання:

- 1.Опрацювати тему за вказаними питаннями.
- 2.Записати визначення основних понять.
3. Напишіть коротко що таке система си-но-ко-сьо. Які соціальні стани вона включала?
4. Складіть хронологічну таблицю основних подій періоду Токугава.
5. Намалюйте карту / використайте шаблон з Інтернету/ Японії з позначенням ключових міст та регіонів.
6. Підготуйте аргументи щодо позитивних та негативних наслідків політики самоізоляції.

Поточні контрольні запитання/завдання:

1. Які історичні події передували встановленню Сьогунату Токугава?
2. Охарактеризуйте реформи, проведені на початку правління династії Токугава?
3. Охарактеризуйте роль, яку відігравали самураї в японському суспільстві того часу? Яку художню літературу чи фільми Ви дивились, які відображають це питання?
4. Що таке політика сакоку і які були її основні принципи? Як політика самоізоляції вплинула на розвиток Японії?
5. Які країни мали обмежений доступ до Японії під час самоізоляції?
6. Як зовнішній тиск (особливо з боку США) вплинув на кризу сьогунату?
7. Які внутрішні фактори сприяли падінню Сьогунату Токугава і початку реставрації Мейдзі?
8. Як на Вашу думку могла б розвиватися Японія без політики сакоку.

Методичні рекомендації:

При підготовці до семінарського заняття здобувач має розкрити проблему як становлення Сьогунату Токугава призвело до внутрішньополітичного розвитку Японії. Централізація влади в руках сьогуна та впровадження системи бакуфу дозволили контролювати феодалських правителів (даймьо) та підтримувати соціальний порядок.

Здобувач повинен розкрити особливості суспільного ладу Японії періоду Токугава, зокрема систему си-но-ко-сьо, яка чітко визначала соціальну ієрархію. При цьому важливу роль в тогочасному суспільстві відводилось самураям, статус яких змінювався протягом тривалого періоду. Окремо розглянути роль імператора в цей період та його відносинам із сьогуном.

Здобувач висвітлює сутність політики сакоку («закриття країни»), аналізує причини її впровадження та наслідки для країни. Важливо розуміти, як ця політика вплинула на економічний, культурний та технологічний розвиток країни.

Здобувач може підсумувати наслідки політики Токугава, вплив на розвиток міст та торгівлю, зростання писемності населення та розквіт культури. Водночас слід звернути увагу на негативні аспекти, такі як економічна стагнація та технологічне відставання від західних держав, що в кінцевому підсумку призвело до кризи феодалних відносин та падіння Сьогунату.

При аналізі загострення кризи феодалних відносин здобувач має розглянути як внутрішні фактори (економічні проблеми, зростання невдоволення серед різних верств суспільства), так і зовнішні (тиск західних держав, особливо США, щодо відкриття країни). Важливо пояснити, як ці фактори призвели до реставрації Мейдзі та початку модернізації Японії.

Семінарське заняття №5: Японія в кінці XVIII – на початку XX ст.

Мета: охарактеризувати процес модернізації Японії у другій половині XIX - на початку XX століття, зосередившись на ключових подіях «відкриття» країни, реставрації Мейджі, впровадженні буржуазних реформ та змінах у внутрішній і зовнішній політиці країни.

План:

1. «Відкриття» Японії. «Ансейські договори».
2. «Реставрація Мейджі».
3. Японія за епохи системних буржуазних реформ. Конституція 1889 р.
4. Внутрішньополітичний розвиток і зовнішня політика Японії наприкінці XIX – на початку XX ст.

Основні поняття: *Ансейські договори», «реставрація Мейджі», генро, Конституція Мейджі 1889 року, дайме, сьогун, синтоїзм, сонно дзьої («Шануй імператора, виганяй варварів»).*

Завдання для виконання:

1. Опрацювати тему за вказаними питаннями.
2. Записати визначення основних понять.
3. Напишіть повідомлення на одну із запропонованих тем: Японо-китайська війна (1894-1895); Японо-російська війна (1904-1905); Англо-японський союз 1902 року.

4. Зберіть з відкритих джерел інформацію про постать коменданта Метью Перрі. Яку роль він відіграв у процесі «відкриття країни»?

Поточні контрольні запитання/завдання:

1. Які фактори призвели до «відкриття» Японії?
2. Назвіть основні положення «Ансейських договорів».
3. Чи можна назвати «Реставрацію Мейджі» революцією? Обґрунтуйте свою думку?
4. Які основні реформи були проведені в Японії після реставрації Мейджі?
5. Назвіть ключові положення Конституції Японії 1889 року? Як змінилась роль імператора?
6. Визначте причини агресивної зовнішньої політики Японії наприкінці XIX – на початку XX ст.

Методичні рекомендації:

При підготовці до семінарського заняття здобувач має довести причини того чому політика самоізоляції, яку проводила Японія, в цілому виявилася неефективною. Пояснити, як прибуття коменданта Метью Перрі та підписання «Ансейських договорів» призвели до кардинальних змін у зовнішній політиці Японії та стали каталізатором внутрішніх перетворень.

Відповідаючи на друге питання, здобувач розкриває сутність «Реставрації Мейджі» як ключового моменту в історії Японії. Звертає увагу на ролі Сацумо-тосьюського альянсу у поваленні сьогунату та відновленні імператорської влади. Одним із наслідків «Реставрації Мейджі» стало створення умов для початку модернізації Японії з метою формування стабільної системи правління, здатної об'єднати суспільство перед загрозою зовнішньої експансії. Здобувач має проаналізувати зміни в адміністративній, військовій, освітній та економічній сферах. Важливо розкрити значення Конституції 1889 року як ключового документу, що визначив політичний устрій нової Японії на довгі роки.

При розгляді внутрішньополітичного розвитку Японії наприкінці XIX - на початку XX століття здобувач повинен звернути увагу на формування нової політичної еліти - олігархів Мейджі (генро), та їх вплив на управління країною. Також висвітлює процес становлення партійної системи та парламентаризму в Японії.

Відповідаючи на четверте питання, здобувач має проаналізувати зовнішню політику Японії в цей період, зокрема її експансіоністські прагнення. Особливу увагу слід приділити японо-китайській (1894-1895) та японо-російській (1904-1905) війнам, їх причинам, перебігу та наслідкам для Японії та міжнародних відносин у регіоні. Також важливо розглянути значення англо-японського союзу

1902 року для зміцнення позицій Японії на міжнародній арені. Як висновок, за короткий історичний період Японія трансформувалася з закритої феодальної держави у модерну імперію, ставши однією з провідних світових держав на початку XX століття.

Семінарське заняття №6: Індія у складі Британської колоніальної імперії.

Мета: дослідити процес перетворення Індії на англійську колонію: охарактеризувати форми її колоніальної експлуатації англійськими колонізаторами; визначити особливості зародження та розвитку національно-визвольного руху в Індії.

План:

1. Проникнення європейських колонізаторів до Індії.
2. Англо-французька боротьба та англійські колоніальні захоплення в Індії у другій половині XVIII ст.
3. Колоніальна експлуатація Індії методами первісного нагромадження капіталу. Діяльність Ост-Індської компанії.
4. Народно-визвольне повстання сипаїв 1857-1859 рр. та його наслідки.
5. Розвиток капіталістичних відносин в Індії напр. XIX – на поч. XX ст.
6. Визвольний рух в Індії напр. XIX – на поч. XX ст.

Основні поняття: буддизм, замін дари, джагірдари, джаті, вакуф, каста, маракти, панчаят, сикхи, сипаї, брахмани, шудри, вайші.

Завдання для виконання:

1. Опрацювати тему за вказаними питаннями.
2. Записати визначення основних понять.
3. Охарактеризуйте роль Ост-Індських компаній у закріпленні європейців на території Індії.

Поточні контрольні запитання/завдання:

1. Які європейські держави першими почали колонізацію Індії? Чим це було зумовлено?
2. Чому у суперництві західних країн за домінування у постсередньовічній Індії перемогла Британська імперія?
3. Коли була заснована Британська Ост-Індська компанія?

4. Які методи використовували європейці для встановлення свого впливу в Індії?
5. Назвіть і охарактеризуйте причини повстання сипаїв. До яких наслідків воно призвело?
6. Охарактеризуйте розвиток промисловості та сільського господарства Індії в Новий час?

Методичні рекомендації:

При підготовці до семінарського заняття здобувач має розкрити процес проникнення європейських колонізаторів до Індії, зокрема що було зумовлено стрімким розвитком капіталістичних відносин у цих країнах. Визначити території, над якими було встановлено контроль та особливості їх відносин з монгольськими падишахами. Особливу увагу слід наголосити на ролі Ост-Індських компаній у закріпленні європейців на території Індії.

Відповідаючи на друге питання, здобувач може поєднати англо-французьке протистояння в Індії з подіями в Європі – так звана війна за «австрійський спадок». Важливим аспектом англо-французької боротьби стало використання протиріч між індійськими феодалними державами та князівствами. Висвітлити ключові події, зокрема битву при Плессі 1757 р.

Розглядаючи форми та методи експлуатації індійських територій, здобувач має пояснити суть «системи подвійного управління» та її наслідки для економіки та суспільства Індії. Слід проаналізувати, як ці методи сприяли первісному нагромадженню капіталу в метрополії за рахунок колонії, як відбувалося перетворення країни на ринок збуту товарів метрополії. Розширення експорту іноземних (англійських) товарів до Індії призвело до розорення місцевих ремісників та підірвало позиції індійських купців. .

Соціально-політична напруга в індійському суспільстві вилилася у народне повстання сипаїв 1857-1859 рр. Характеризуючи привід до початку повстання, здобувач повинен звернути увагу на нехтування англійським командуванням релігійними традиціями мусульман, які служили у сипайських полках. Висвітлити причини того, що дане повстання перетворилося на широкомасштабну священну війну проти англійців. Розкрити перебіг повстання, як регіональні та кастові протиріччя серед повстанців на нього вплинули, а також звернути увагу на організацію європейського війська. Висвітлити наслідки повстання, його вплив на подальшу колоніальну політику Британії в Індії.

Відповідаючи на п'яте питання, здобувач має проаналізувати розвиток капіталістичних відносин в Європі та світі та який це вплив мало на Індію наприкінці ХІХ - на початку ХХ ст. Зосередитись на змінах у сільському господарстві, промисловості та інфраструктурі. Важливо пояснити, як британське

правління вплинуло на економіку Індії. При розгляді визвольного руху в Індії здобувач повинен висвітлити формування та діяльність Індійського національного конгресу, проаналізувати різні течії та розкрити роль його ключових фігур.

Семінарське заняття №7: Іран в середині XIX – на початку XX ст.

Мета: визначити причини, розкрити перебіг та наслідки бабідських повстань в Ірані; дати характеристику модернізаційним процесам, здійсненим у країні в середині XIX ст.; визначити фактори, які сприяли перетворенню Ірану на англійсько-російську напівколонію.

План:

1. Бабідські повстання. Соціально-політичні та ідеологічні наслідки бабідського руху.
2. Реформи Амір Низама.
3. Англо-іранська війна 1856-1857 рр. та її наслідки.
4. Перетворення Ірану на англійсько-російську напівколонію.
5. Революція 1905-1911 рр. в Ірані.

Основні поняття: анджомани, бабіди, бехаїзм, Беян, вакуф, візир, екстериторіальність, імам, іслам, курултай, меджліс, медресе, моджахед, мульт, напівколонія, улеми, шах, шиїзм.

Завдання для виконання:

- 1.Опрацювати тему за вказаними питаннями.
- 2.Записати визначення основних понять.

Поточні контрольні запитання/завдання:

1. Які основні напрямки реформ Амір Низама? Чому його реформи зазнали невдачі?
2. Назвіть причини англо-іранської війни 1856-1857 рр.? Коротко охарактеризуйте перебіг основних військових дій?
3. Яким способом Англії та росії вдалося досягти впливу на Іран?
4. Що означає «концесійна політика» і як вона застосовувалася в Ірані?
5. Як розподілялися сфери впливу між Британією та Росією в Ірані?
6. Коротко охарактеризуйте основні причини, які призвели до революції 1905-1911 рр. в Ірані? Назвіть ключові події цього часу

Методичні рекомендації:

Здобувач висвітлює, що на початку XIX ст. у країні існувала мусульманська секта шейхитів, які вірили, що скоро повинен з'явитись месія – махді, а перед його приходом з'явиться людина, через яку махді, перебуваючи в потойбічному світі, повідомить свою волю людям – ця людина буде відігравати роль воріт (перською «баб»). Алі Мухаммед проголосив себе Бабом, а його послідовників почали називати бабідами. Висвітлити до чого закликав баб та які заходи планувалося провести – особливо в інтересах іранського купецтва. Акцентувати увагу що вже у травні 1850 р. розпочалось відкрите повстання. Приводом став арешт одного з бабідів за наказом шахського губернатора. Повстанці захопили велику частину міста, розгромили в'язницю й звільнили в'язнів. Здобувач висвітлює чому повстання припинилося і які наслідки це мало.

Охарактеризувати реформи Амір Низама, зокрема акцентувати увагу на тому, що вони були спробою модернізації Ірану в середині XIX століття. Реформи насамперед торкнулися адміністративної системи, армії та освіти. Здобувач повинен пояснити, чому ці реформи зустріли опір з боку консервативних сил та духовенства, що врешті-решт призвело до відставки та страти Амір Низама.

Здобувач висвітлює причини англо-іранської війни 1856-1857 рр., зокрема конфлікт інтересів у Гераті. Важливо розкрити хід військових дій та пояснити, чому Іран зазнав поразки. Особливу увагу приділити умовам Паризького мирного договору 1857 року, який змусив Іран відмовитися від претензій на Герат та надав Британії значні економічні привілеї.

При розгляді питання про перетворення Ірану на англійсько-російську напівколонію здобувач має проаналізувати методи економічного проникнення, які використовували ці держави. Розглянути сутність «концесійної політики», пояснюючи, як надання концесій іноземним компаніям підривало економічну незалежність Ірану. Як відбувався розподіл сфер впливу між Британією та Росією, зокрема угодою 1907 року.

Відповідаючи на п'яте питання, здобувач характеризує причини революційних подій 1905-1911 рр., зокрема наростаюче невдоволення іноземним втручанням та прагнення конституційних реформ. Детально зупинитися на прийнятті Конституції 1906 р., створенні меджлісу (парламенту) та протистоянні між конституціоналістами та прихильниками абсолютизму.

Семинарське заняття №8: Афганістан XIX – на поч. XX ст.

Мета: висвітлити історичний розвиток Афганістану у XIX - на початку XX століття, зосередившись на внутрішній політиці країни, її взаєминах з Британською імперією, та процесах формування незалежної афганської держави.

План:

1. Афганістан під час правління Дост Мухаммеда.
2. Перша англійсько-афганська війна (1838-1842).
3. «Друге правління» Дост Мухаммеда.
4. Друга англійсько-афганська війна (1878-1880).
5. Афганістан в кін. ХІХ – на поч. ХХ ст.

Основні поняття: *веш, вілаєт, диван, джурга, сардар, хамсая, Герат, Кандагар, Пешвар.*

Завдання для виконання:

1. Опрацювати тему за вказаними питаннями.
2. Записати визначення основних понять.
3. Письмово охарактеризуйте «перше» та «друге» правління Дост Мухаммеда. Чи відбулися зміни у напрямках політики? Чим вони були зумовлені?

Поточні контрольні запитання/завдання:

1. Коли і за яких обставин прийшов до влади в Афганістані Дост Мухаммед?
2. Які напрямки внутрішньої політики проводив Дост Мухаммед? Охарактеризуйте відносини Афганістану з сусідніми державами цього періоду?
3. Назвіть причини Першої англійсько-афганської війни? Вкажіть на ключові події? Як географічне розташування впливало на перебіг війни?
4. Назвіть причини Другої англійсько-афганської війни? Як розгорталася військові дії? Охарактеризуйте умови Гандамакського договору 1879 року?
5. Охарактеризуйте зовнішні відносини Афганістану з Великобританією та росією.
6. Які реформи відбулися в Афганістані на початку ХХ ст.?

Методичні рекомендації:

Здобувач висвітлює, що після занепаду держави Дуррані її окремі ханства перетворилися фактично на самостійні володіння на чолі з ханами, які користувалися деспотичною владою. З них Кабул – був найсильнішим ханством (це ханство було найбільш однорідним етнічно; займало вигідне розташування між Кандагарським та Пешаварським князівствами; було краще захищене від зовнішніх ворогів; знаходилося на основному торговельному шляху між Індією й

Середньою Азією), Герат – відносно слабке ханство, у якому правили садозайські хани, Кандагар; Пешавар – найслабше ханство, у якому правили хани з роду Баракзаїв (близьких нащадків страченого Фатх-Алі). Здобувач висвітлює передумови того, що серед афганських ханств розгорілась жорстока боротьба за владу, внаслідок якої найсильнішим афганським ханом став правитель Кабулу ДОСТ МУХАММЕД-ХАН. Відповідаючи на перше питання здобувач висвітлює період правління Дост Мухаммеда, зосереджуючись на його спробах централізувати владу та модернізувати країну. Здобувач може розмірковувати над тим яким чином правителю вдавалося балансувати між інтересами різних племен та зовнішніх сил.

При підготовці на питання про причини Першої англійсько-афганської війни здобувач оцінює міжнародні відносини Афганістану і побоювання британської монархії щодо російського впливу в регіоні. Розкриває хід військових дій, акцентуючи увагу на початкових успіхах британців та подальшому катастрофічному відступі з Кабула. Особливу увагу слід приділити наслідкам війни для Афганістану та британської політики в регіоні.

При розгляді періоду «другого правління» Дост Мухаммеда здобувач аналізує зміни в його політиці, чим вони зумовлені. Важливо приділити увагу питанню об'єднання країни та налагодження відносин з Великобританією, зокрема підписання договору 1855 року. Здобувач оцінює чому попри значні дипломатичні зусилля відбулася Друга англійсько-афганська війна (1878-1880 рр). Висвітлює ключові події війни та аналізує умови Гандамакського договору 1879 року, який встановив британський контроль над зовнішньою політикою Афганістану.

При висвітленні питання про розвиток Афганістану в кінці XIX - на початку XX ст. здобувач має зосередитись на правлінні еміра Абдур-Рахмана, його політиці централізації влади та спроби модернізації країни. Правителі Афганістану намагалися зберегти незалежність в умовах «Великої гри» між Англією та Росією.

Семінарське заняття №9: Перетворення Османської імперії на напівколонію європейських держав

Мета: Охарактеризувати діяльності «нових османів» та зародження молодотурецького руху; визначити причини перетворення Туреччини на напівколонію європейських держав.

План:

1. Палацовий переворот «нових османів». Конституція Мідхата.

2. Російсько-турецька війна 1877-1878 рр. й територіальні захоплення європейських держав.
3. Період зулюму. Перетворення Туреччини на напівколонію.
4. Молодотурецька революція і молодотурецький режим.

Основні поняття: *диван, зулум, ільтізам, іслам, лен, молодотурки, османізм, пантюркізм, Порта, сипахи, танзимат, яничари.*

Завдання для виконання:

1. Опрацювати тему за вказаними питаннями.
2. Записати визначення основних понять.
3. Письмово вкажіть причини та основний перебіг подій молодотурецької революції? Пов'яжіть ці події з подальшою долею Османської імперії.
4. Письмово охарактеризуйте становище Туреччини у системі міжнародних відносин наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Поточні контрольні запитання/завдання:

1. Яким способом до влади прийшли «нові османи», які цілі вони проголошували?
2. Охарактеризуйте основні положення Конституції Мідхата. Як довго вона діяла і чому її дію було припинено?
3. Назвіть причини російсько-турецької війни 1877-1878 рр.? Коротко охарактеризуйте її перебіг? Які були територіальні наслідки / втрати для Османської імперії?
4. Охарактеризуйте період правління султана Абдул-Гаміда ІІ.
5. Назвіть європейські держави, які мали найбільший вплив на Османську імперію наприкінці ХІХ ст.

Методичні рекомендації:

Відповідаючи на перше питання, здобувач має пояснити причини того, що Османська імперія в середині ХІХ століття перетворилася на напівколонію іноземного капіталу. Це призвело до формування руху «нових османів», які проголошували ідеї модернізації імперії, обмеження влади султана та впровадження конституційного правління. Внаслідок дворцевого перевороту 1876 року до влади прийшов султан Мурад V, а згодом Абдул-Гамід ІІ. Здобувач має звернути увагу на постаті Мідхата-паші та його внесок у розробку Конституції (Конституція Мідхата 1876 р.). Конституція запроваджувала двопалатний

парламент, гарантувала співвідношення влади Султана та парламенту, зберігала іслам як державну релігію. Ця Конституція була першою в історії Османської імперії, але вже 1878 р. її дія була призупинена. Встановлювався абсолютистський режим правління Абдул-Гаміда II.

Готуючись до другого питання, здобувач аналізує міжнародну політику, загострення «східного питання», повстання у Боснії та Герцеговині, оголошення росією війни Османській імперії 1877 р. Здобувач коротко характеризує військові операції на Балканському та Кавказькому фронтах, зокрема облогу Плевни, перехід російських військ через Шипкинський перевал, взяття Карса. Розкрити положення Сан-Стефанського мирного договору та зусилля провідних європейських держав, які намагалися пом'якшити наслідки воєнної поразки для Порту на спеціально скликаному Берлінському конгресі 1878 року. Здобувач має проаналізувати територіальні зміни, які відбулися внаслідок цих дипломатичних актів (здобуття незалежності Румунією, Сербією та Чорногорією; створення автономного Болгарського князівства; передача росії Південної Бессарабії та територій на Кавказі, окупація Австро-Угорщиною Боснії та Герцеговини, передача Кіпру під управління Великої Британії).

Період правління султана Абдул-Гаміда II увійшов в історію Туреччини під назвою «зулум» (гніт, тиранія). Здобувач аналізує процес згортання реформ, посилення цензури, встановлення жорстких репресій. Османська імперія перетворилася на напівколонію іноземних держав, зростав зовнішній борг, економіка залежала від іноземного капіталу.

Політичний режим зулumu сприяв виникненню молодотурецького руху, головною ідеєю якого було відновлення конституційного ладу і скликання парламенту з метою уникнення розпаду Османської імперії. Здобувач звертає увагу на основні події молодотурецької революції 1908 року, зокрема на відновлення дії Конституції 1876 р. Необхідно дати характеристику режиму молодотурків, зокрема реорганізація армії, спроби модернізації економіки. Завершуючи відповідь, здобувач повинен оцінити наслідки молодотурецької революції та правління молодотурків для Османської імперії, підкресливши, що незважаючи на певні реформи, фундаментальні проблеми імперії залишилися невирішеними, що призвело до її подальшого ослаблення та розпаду після Першої світової війни.

Семінарське заняття №10-11: Країни Африканського континенту в Новий час.

Мета: дослідити процес колоніального поневолення народів Африканського континенту й дати характеристику основним напрямам

економічної експлуатації Тропічної та Південної Африки; з'ясувати особливості становлення ідеології національного звільнення народів Африки.

План:

1. Відкриття європейцями узбережжя Тропічної й Південної Африки та перші колоніальні захоплення.
2. Економічна експлуатація та формування системи колоніального управління на африканському континенті.
3. Становлення ідеології національного звільнення й антиколоніальна боротьба народів Тропічної та Південної Африки.
4. Єгипет в період Нового часу.
5. Країни Магрибу в Новий час.
6. Ефіопія в XIV – на початку XX ст.
7. Ліберія в період Нового часу.

Основні поняття: бури, великий трек, колонія, метрополія, работоргівля, бедуїн, бей, диван, Магриб, мамлюк, негус, паша, шериф.

Завдання для виконання:

1. Опрацювати тему за вказаними питаннями.
2. Записати визначення основних понять.
3. Напишіть есе на тему: Європейське панування в Африці: гальмувало економічний розвиток чи слугувало піднесенню? Наведіть аргументи на обидві точки зору. Зробіть висновки якої думки дотримуетесь Ви.

Поточні контрольні запитання/завдання:

1. Які європейські країни були першими у дослідженні африканського узбережжя? Назвіть / покажіть на карті поселення, які були засновані європейцями.
2. Що мають на увазі під поняттям «работоргівельний трикутник». Як він функціонував?
3. Які системи колоніального управління застосовувалися різними європейськими державами в Африці? Яка з систем була більш ефективною?
4. Які форми опору колоніалізму виникли в Африці?
5. Коли відбулося зародження панафриканізму? Що включає ідеологія панафриканізму?
6. Охарактеризуйте наслідки будівництва Суецького каналу для Єгипту? Як і чому Єгипет потрапив під британський контроль?
7. Назвіть та охарактеризуйте особливості французької колонізації Алжиру?

8. Яким чином Ефіопії вдалося зберегти незалежність від європейських колонізаторів?

Методичні рекомендації:

Відповідаючи на перше питання, здобувач розкриває процеси відкриття та колонізації територій Тропічної та Південної Африки. Аналізує хронологію європейських морських експедицій вздовж африканського узбережжя, починаючи з XVI століття. Першість належала португальським мореплавцям – Енріке Мореплавця та Бартоломеу Діаша. У XVII ст. тут також закріпились голландці. У першій половині XIX ст. внаслідок британської колоніальної експансії були утворені колонії (Капська, Наталь, Північна Родезія, Ньясаленд). Пізніше на шлях колоніального завоювання стала Франція: Французька Західна Африка і Французька Екваторіальна Африка. У другій половині XIX колонії в Африці захопили Німеччина, Італія, Бельгія.

Готуючись до другого питання слід розглянути методи економічної експлуатації африканських територій європейськими державами, зокрема работоргівлю, видобуток корисних копалин та сільськогосподарське виробництво. Аналізується формування різних систем колоніального управління (прямого та непрямого) та їх вплив на соціально-політичну структуру африканських суспільств. Здобувач може відповісти на питання яка з систем колоніального управління в Африці була більш ефективною: французька (пряма) чи англійська (опосередкована).

Посилення колоніальної агресії спричинило появу та стрімкий розвиток ідей захисту прав корінного населення. Здобувач розглядає процес формування національної свідомості африканських народів, виникнення перших національно-визвольних рухів та їх ідеології. Особливу увагу слід приділити ключовим постатям антиколоніального руху. Здобувач звертає увагу, що європейське (британське) законодавство дозволяло в африканських колоніях легальну політичну активність. Необхідно проаналізувати різні форми антиколоніальної боротьби та їх ефективність: розробка резолюцій з різноманітних соціально-економічних та політичних питань, організація петиційних кампаній, мирні акції тощо.

При висвітленні питання про становище Єгипту в період Нового часу здобувач розкриває специфіку суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку Єгипту під владою Османської імперії, реформи Мухаммеда-Алі та його наступників. Okремо виділити проникнення до Єгипту англійського та французького капіталу, будівництво Суецького каналу та його наслідки.

Здобувач аналізує які країни входять до групи Магриб (Марокко, Алжир, Туніс, Лівія). В період Нового часу вони номінально перебували в залежності від

Османської імперії, але згодом відбулося їх підкорення європейськими державами – Францією та Італією. Коротко характеризує антиколоніальну боротьбу, зокрема повстання Абд аль-Кадіра в Алжирі.

Однією з найбільш розвинених держав Тропічної Африки на початку Нового часу була Ефіопія. Вона пройшла унікальний шлях розвитку як незалежна християнська держава в Африці. Здобувач висвітлює відносини Ефіопії з мусульманськими сусідами, характеризує португальську інтервенцію XVI ст., період роздробленості та об'єднання країни в XIX ст. Особливу увагу слід приділити правлінню імператора Менеліка II та перемозі над італійськими колонізаторами у битві при Адуа 1896 року.

При відповіді на сьоме питання здобувач розкриває специфіку суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку Ліберії, її становленню завдяки діяльності звільнених американських рабів. Тому її політична та економічна система були значною мірою скопійовані з американської. Здобувач має звернути увагу на проблемах взаємодії між переселенцями та місцевим населенням, формування державних інститутів, економічний розвиток країни. Особливу увагу слід приділити відносинам Ліберії з європейськими колоніальними державами та США.

Питання на залік
З ОК «Нова історія країн Азії та Африки»

1. Предмет і завдання курсу «Нова історія країн Азії та Африки» та його специфіка.
2. Соціально-економічні та суспільно-політичні передумови колоніального поневолення народів Азії та Африки європейськими державами.
3. Японія на початку нового часу. Становлення сьогунату Токугава.
4. Суспільний лад Японії періоду токугавського сьогунату.
5. Характер політичної надбудови в часи сьогунату Токугава.
6. Зовнішня політика Токугава. «Закриття» країни.
7. Загострення кризи феодалних відносин в Японії.
8. «Відкриття» Японії. Ансейські договори.
9. «Реставрація Мейджі».
10. Японія за епохи системних буржуазних реформ. Конституція 1889 р.
11. Внутрішньополітичний розвиток і зовнішня політика Японії наприкінці XIX – на початку XX ст.
12. Селянська війна XVII ст. Маньчжурське завоювання.
13. Соціально-економічний та суспільний лад імперії Цін.
14. Зовнішня політика маньчжурських феодалів. Політика ізоляції Китаю.
15. Загострення кризи феодалних відносин наприкінці XVIII – на початку XIX ст. у Китаї.
16. Імперія Цин за умов боротьби проти «відкриття» країни.
17. Перша опіумна війна (1840-1842 рр.).
18. Повстання тайпінів.
19. Друга опіумна війна (1856-1860 рр.).
20. Розгром Тайпін Тяньго та інших антицинських народних повстань.
21. Політика «самопосилення» в Китаї та її наслідки.
22. Поділ Китаю на сфери впливу.
23. Рух за реформи в Китаї наприкінці XIX ст.
24. Повстання іхетуанів.
25. Економічний і політичний розвиток Китаю в перше десятиліття XX ст.
26. Синьхайська революція в Китаї.
27. Утворення Імперії Великих моголів. Правління Акбара.
28. Соціально-економічний розвиток Індії в XVI – XVIII ст.
29. Антимогольські рухи. Повстання сикхів, джатів, маратхів.
30. Розпад Імперії Великих моголів. Нашестя Надір-шаха та афганців.
31. Проникнення європейських колонізаторів до Індії.

32. Англо-французька боротьба та англійські колоніальні захоплення в Індії у другій половині XVIII ст.
33. Колоніальна експлуатація Індії методами первісного нагромадження капіталу.
34. Експлуатація Індії методами промислового капіталу. Діяльність англійської Ост-індської компанії.
35. Народно-визвольне повстання сипаїв 1857-1859 рр.
36. Розвиток капіталістичних відносин в Індії напр. XIX – на поч. XX ст.
37. Визвольний рух в Індії напр. XIX – на поч. XX ст.
38. Становлення та особливості розвитку держави Сефевідів у XVI ст.
39. Іран в епоху правління Аббаса I.
40. Послаблення і розпад Сефевідської держави.
41. Прихід до влади династії Каджарів.
42. Специфіка політичного та соціально-економічного розвитку Ірану на поч. XIX ст.
43. Політичний устрій Ірану. Роль шиїтської релігії в житті держави.
44. Англійсько-французька боротьба в Ірані.
45. Бабідські повстання. Соціально-політичні та ідеологічні наслідки бабідського руху.
46. Реформи Амір Низама.
47. Англо-іранська війна 1856-1857 рр. та її наслідки.
48. Суспільний лад афганських племен у XVI – XVII ст. Формування перших осередків державності.
49. Держава «дуррані». Внутрішня та зовнішня політика Ахмед-шаха.
50. Послаблення та занепад дурранійської держави.
51. Афганістан під час правління Дост Мухаммеда.
52. Перша англійсько-афганська війна (1838-1842).
53. «Друге правління» Дост Мухаммеда.
54. Друга англійсько-афганська війна (1878-1880).
55. Афганістан в кін. XIX – на поч. XX ст.
56. Зміни в соціально-економічному розвитку Османської імперії на початку нового часу.
57. Суспільно-політичний устрій Османської імперії.
58. Головні напрями внутрішньої та зовнішньої політики Османської імперії на початку нового часу.
59. Османська імперія за умов загострення «східного питання».
60. Реформи Селіма III та Махмуда II.
61. Перший період реформ танзимату. Мустафа Решид-паша.
62. Східна війна та її наслідки для османської імперії.

63. Другий період реформ танзимату.
64. Палацовий переворот «нових османів». Конституція Мідхата.
65. Період зулуму. Перетворення Туреччини на напівколонію.
66. Молодотурецька революція і молодотурецький режим.
67. Відкриття європейцями узбережжя Тропічної Африки та перші колоніальні захоплення.
68. Економічна експлуатація та формування системи колоніального управління на африканському континенті.
69. Утворення та розвиток Капської колонії в Південній Африці. Англо-бурські війни та їх наслідки.
70. Становлення ідеології національного звільнення й антиколоніальна боротьба народів Тропічної Африки.
71. Ефіопія в період нового часу.
72. Ліберія в період нового часу.
73. Єгипет у період нового часу.
74. Країни Магрибу в новий час.

Тестові завдання з ОК «Нова історія країн Азії та Африки»

1. **Як європейці називали торговців та підприємців, які були посередниками між європейським капіталом та національними ринками східних країн?**

- а) джагірдар;
- б) компратор;
- в) мандарин;
- г) заміндар.

2. **Як європейці називали знатних китайців?**

- а) джагірдар;
- б) компратор;
- в) бей;
- г) мандарин;
- д) заміндар.

3. **Поширення сфери впливу, панування в різних областях, у тому числі за допомогою дипломатичного тиску або збройного вторгнення має назву...?**

- а) експансія;
- б) еміграція;
- в) деколонізація;
- г) концесія.

4. **Необмежена монархія, що відзначається повним свавіллям влади, безправ'ям підданих – це...**

- а) диктатура;
- б) автократія;
- в) деспотія;
- г) теократія.

5. **Влада духовної особи в державі – це...?**

- а) абсолютизм;
- б) диктатура;
- в) автократія;
- г) теократія.

6. **Яка країна Азії першою зазнала швидкої колонізації європейськими державами?**

- а) Китай;
- б) Індія;
- в) Османська імперія;
- г) Персія;

7. **Яка країна Азії не стала колонією європейських держав?**

- а) Китай;
- б) Індія;
- в) Персія;
- г) Японія.

8. **Кому належала земля, яка мала назву вакуф?**

- а) державі;
- б) приватним власникам;
- в) церкві;
- г) європейським державам-колонізаторам.

9. **Форма державного устрою за якого одна держава містить у своєму складі (нерідко шляхом завоювань) території інших народів і держав» – це:**

- а) республіка;
- б) федерація;
- в) імперія;
- г) конфедерація;

10. **Політичне, економічне й духовне поневолення слаборозвинутих країн більш розвинутими – це**

- а) ізоляціонізм;
- б) колоніалізм;

в) консерватизм; г) федералізм.

11. Вкажіть, на якому етапі розвитку перебувала більшість азійських країн на початку Нового часу:

а) первіснообщинний; б) рабовласницький;
в) феодальний; г) соціалістичний.

12. Форма залежності, за якої одна держава на підставі спеціального міжнародного договору або одностороннім актом перебирає на себе функції зовнішніх зносин та захисту території іншої держави – це ....

а) домініон; б) метрополія;
в) колонія; г) протекторат.

13. Форма політичної системи, що існувала в Британській імперії, проміжна форма між колонією з широкими правами і суверенною державою, але з плином часу розвивалася до останньої, це – ....

а) факторія; б) метрополія;
в) протекторат; г) домініон.

14. Про що свідчило підпорядкування дрібного товарного виробництва закупівельникам у деяких країнах Азії на початку Нового часу?

а) про зародження капіталістичних відносин;
б) про консервацію старих феодальних відносин;
в) про колоніальний статус азійських країн;
г) про панування натурального господарства;

15. Яка подія в історії Японії стала відомою під назвою «революція Мейджі»?

а) повалення сьогунату Токугава;
б) позбавлення японського імператора світської влади;
в) початок здійснення політики «ізоляції» країни;
г) повна ліквідація імператорської влади;

16. Який статус мала Японія станом на поч. ХХ ст.?

а) незалежна країна; б) колонія;
в) напівколонія; г) протекторат.

17. Політичний статус Індії на поч. ХХ ст.?

а) незалежна країна; б) колонія;
в) напівколонія; г) домініон;

18. З якою країною воювала Японія 1894-1895 рр.?

а) Китаєм; б) росією;
в) Англією; г) США.

19. Коли тривала російсько-японська війна?

а) 1877-1879 рр.; б) 1899-1901 рр.;

в) 1904-1905 рр.; г) 1908-1910 рр.;

20. Яка з реформ НЕ БУЛА проведена у Японії під час буржуазних перетворень наприкінці XIX ст.?

- а) релігійна; б) судова;
в) військова; г) економічна.

21. Яка країна була максимально зацікавлена в припиненні «ізоляції» Японії?

- а) Німеччина; б) Китай;
в) Франція; г) США;

22. Хто в середовищі японського суспільства найбільше постраждав від об'єднання країни сьогунами Токугава?

- а) міщани; б) самураї;
в) селянство; г) торговці;

23. «Бусідо» - це ...?

- а) таємне товариство у Японії; б) кодекс честі японських самураїв;
в) провінція у Японії; г) назва японського уряду.

24. «Бакуфу» - це ...?

- а) таємне товариство у Японії; б) провінція у Японії;
в) назва компанії, яка мала право торгувати з європейцями в період «ізоляції» країни;
г) назва японського уряду.

25. Сікоку, Хонсю, Хоккайдо, Кюсю – це назви ?

- а) таємних товариств у Японії; б) кодекси честі японських самураїв;
в) острови у Японії;
г) назва компаній, які мали право торгувати з європейцями в період «ізоляції» країни;

26. Хто був засновником династії Токугава в Японії?

- а) Іеясу Токугава; б) Йосінобу Токугава;
в) Іенобу Токугава; г) Іеміцу Токугава;

27. Форма правління країною великими феодалами, що склалася в XVII – XIX ст. в Японії, за якою імператор був позбавлений реальної влади:

- а) самурайонат; б) протекторат;
в) каганат; г) сьогунат;

28. Форма управління в Османській імперії?

- а) самурайонат; б) протекторат;
в) каганат; г) султанат;

29. Коли США здійснили примусове «відкриття» Японії?

- а) 1698 р.; б) 1744 р.;
в) 1853 р.; г) 1898 р.;

30. Політичний діяч, який здійснював реформи в Ірані?

а) Амір Низам;

б) Надір-шах;

в) Алі-Мухаммед Барфорушський;

г) Алі-Мухаммед Зенджанський;